

Erityisopettajan työnkuvan jäsentäminen uudistuvan oppimisen tuen mukaisesti

Erityisopettajan työnkuva on moninainen, vaihteleva ja usein epäselväksi koettu kokonaisuus. Uudistuva oppimisen ja koulunkäynnin tuen kokonaisuus tulee määrittelemään erityisopettajien työtä Suomessa seuraavat vuodet. Tässä kirjoituksessa pohdin, miten alakoulun osa-aikaista erityisopetusta tarkastelleen väitöstutkimukseni (Paloniemi, 2025) tuloksia voidaan hyödyntää erityisopettajien työn jäsentämisessä uudistetun perusopetuslain mukaisesti. Väitöstutkimuksessani analysoin alakoulun osa-aikaista erityisopetusta kulttuurihistoriallisesti kehittyneenä toimintana yleisopetuksen ja erityisopetuksen rajalla sekä tutkin sen kehittämismahdollisuuksia luokanopettajien kanssa tehtävässä yhteistyössä.

Teksti Annukka Paloniemi

Osa-aikaisen erityisopetuksen asema suomalaisen perusopetuksen oppimisen ja koulunkäynnin tuen tarjonnassa on keskeinen. Elokuussa 2025 voimaan tulevassa laissa perusopetuslain muuttamisesta (1090/2024) sekä samaan aikaan uudistuvissa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, 2014) ei enää puhuta osa-aikaisesta ja kokoaikaisesta erityisopetuksesta vaan erityisopettajan antamasta opetuksesta ja erityisluokanopettajan antamasta opetuksesta. Ennen osa-aikaiseksi (tai laaja-alaiseksi) erityisopetukseksi kutsuttu työmuoto on siis uudistetun lainsäädännön ja opetussuunnitelman perusteiden mukaan erityisopettajan antamaa opetusta. Se voi tapahtua muun opetuksen

yhteydessä, jolloin se kuuluu ryhmäkohtaisiin tukimuotoihin. Erityisopettajan antamaa opetusta voidaan antaa myös oppilaskohtaisena tukitoimena osittain tai kokonaan pienryhmässä.

Erityisopettajan vaihteleva työnkuva

Erityisopettajien työnkuvaa on usein kuvattu epäselväksi. Osa-aikaisen erityisopetuksen tavoitteita ja niiden perustalle rakentuvia työmuotoja ei aina muotoilla suunnitelmallisesti oppilaiden tuen tarpeisiin perustuen, vaan ne muodostuvat opettajien välisissä suhteissa erilaisten odotusten ja jännitteiden dynamiikassa (ks. esim. Sirkko ym., 2023). Tätä dynamiikkaa kuvasivat väitöstutkimukseni kyselyaineiston yhteistyötä koskeneista avoimista vasta-

Kuvituskuva: Freepik.

uksista (n = 238) analysoimani työnjaon kolme tapaa: jaettu vastuu pedagogisesta tuesta, erityisopettaja tuen antajana sekä erityisopetus marginaalissa (Palo-niemi ym., 2023).

Käsitys tukea tarvitsevista oppilaista yhteisenä toiminnan kohteena johti erityisopettajan ja luokanopettajan välillä sellaiseen työnjakoon, jossa vastuu pedagogisesta tuesta oli yhteisesti jaettu ja keskustelua oppilaiden tilanteista käytiin tasavertaisesti. Tällainen työnjako (jaettu vastuu pedagogisesta tuesta) oli toisen osatutkimuksen aineiston perusteella erityisopettajien taholta toivotuin ja sellaisen toteutumisesta myös raportoitui eniten. Toisessa työnjaon tavassa (erityisopettaja tuen antajana) erityisopettaja tarjosi tukea arvostettuna asiantuntijana, mutta pedagoginen tuki oli selvästi yleisopetuksesta erillinen käytäntö, jota tarjosi vain erityisopettaja. Tätä työnjaon tapaa löytyi erityisopettajien vastauksista sekä po-

sitiivisista että negatiivisista yhteistyön kuvauksista. Jotkut erityisopettajat siis olivat tyytyväisiä siihen, että saivat toteuttaa yleisopetuksesta irrallaan olevaa erityisopetusta, kun taas toiset ilmaisivat halua tiiviimpään yhteistyöhön.

Kolmanteen työnjaon tapaan (erityisopetus marginaalissa) liittyi erityisopettajien kokemuksia luokanopettajien haluttomuudesta yhteistyöhön. Erityisopettajat myös kokivat, että jotkut luokanopettajat eivät olleet sitoutuneita pedagogisen tuen tarjoamiseen eivätkä nähneet oppilaillaan osa-aikaisen erityisopetuksen tarvetta. Tämä työnjaon tapa sai kuitenkin aineistossa vähemmän mainintoja kuin muut kaksi työnjaon tyyppiä.

Verrattuna aiempiin tutkimuksiin (esim. Huhtanen, 2000; Ström, 1999) erityisopettajien ja luokanopettajien yhteistyö on edistynyt, ja työtä tehdään

enimmäkseen vastuuta pedagogisesta tuesta jakaen, tasavertaisina ammattilaisina. Silti edelleen osa-aikaisen erityisopetuksen käytännöt ovat riippuvaisia yksittäisten opettajien vuorovaikutussuhteista ja yksittäisten opettajien käsityksistä pedagogiseen tukeen liittyen. Uudistettu perusopetuslaki (1090/2024) ja opetussuunnitelman perusteet (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, 2014) kuitenkin velvoittavat kaikkia opettajia toteuttamaan oppimisen edellytyksiä tukevia opetusjärjestelyjä ja ryhmäkohtaista tukea sekä ohjaavat erityisopetuksen käytäntöjen monipuolisuuteen jokaisen luokan kanssa työskenneltäessä.

Erityisopettajan rooli oppimisen edellytyksiä tukevissa opetusjärjestelyissä ja ryhmäkohtaisessa tuessa

Paneuduin osa-aikaisen erityisopetuksen kehittämismahdollisuuksiin erityisesti kolmannessa osatutkimuksessani (Paloniemi ym., arvioitavana). Se perustui yhdessä toisen väitöskirjatutkijan (Jyrkinen, 2024) kanssa kymmenellä suomalaisella alakoululla toteuttamaani kehittämistutkimukseen. Omassa osatutkimuksessani analysoin viiden opettajatiimin keskusteluja yhden lukuvuoden ajalta. Nämä viisi tiimiä kehittivät pedagogisen tuen käytäntöjään erityisopettajan ja luokanopettajien yhteistyötä syventämällä. Kaikkien yhteistyötä edistäneiden tiimien motivaatio kehittämiselle kumpusi tarpeesta saada yhteistyöllä pedagogista tukea ja mielekästä opetusta tarjottua laajemmalle oppilasjoukolle kuin yksin osa-aikaisen erityisopetuksen tai luokanopettajan keinoin oli mahdollista. Yhteisenä työskentelykenttänä avau-

tui kullekin tiimille yksi luokkataso tai -tasoja (esim. alkuopetuksen luokat), ja tälle yhteiselle kohderyhmälle opettajat suunnittelivat sekä tuen tarpeet että ylöspäin eriyttämisen mahdollisuudet huomioivaa opetusta.

Kaikki viisi tiimiä aloittivat lukuvuoden alussa joustavien ryhmittelyjen kokeilun. Luokkatason oppilaat jaettiin jonkin oppiaineen joillekin oppitunneille ryhmiin, joista jokaista opetti joku luokanopettajista tai erityisopettaja. Ryhmien jaon peruste vaihteli, ja lähes kaikki tiimit toteuttivat lukuvuoden aikana eri tavoin perusteltuja ryhmittelyjä. Oli siis oppimisvaiheen mukaan jaoteltuja ryhmiä, arvottuja ryhmiä sekä tarkoituksenmukaisen vertaistuen tarjoamiseksi suunniteltuja ryhmiä. Havaittiin, että yhdessä sovitut, säännölliset, joustavat ryhmittelyt tarjosivat rakenteen, jossa osa-aikaista erityisopetusta oli hyvä toteuttaa, koska kaikki osapuolet olivat sitoutuneet siihen. Erilaisista yhteisopettajuuden tavoista joustavat ryhmittelyt edellyttivät vähiten kommunikaatiota ja yhteistä suunnittelua, joten niitä on helppo toteuttaa rutiininomaisesti.

Joillekin osallistuville tiimeille joustavat ryhmittelyt olivat puutteellisten resurssien puitteissa ainoa mahdollinen yhteisopettajuuden tapa: erityisopettajan vähäiset viikkotunnit saatiin hyödynnettyä koko luokkatason hyväksi joustavia ryhmittelyjä käyttämällä. Yhteisen suunnitteluajan puute on usein todettu yhteisopetuksen keskeiseksi ongelmaksi, mutta joustavia ryhmittelyjä voidaan suunnitella useammasta oppitunnista koostuvalle jaksolle, mikä tehostaa ajankäyttöä. Ne tiimit, joiden oli resurssien puitteissa mahdollista to-

teuttaa myös tiimiopetusta, jossa kaksi opettajaa opettaa yhdessä samoja oppilaita samassa tilassa, pitivät tätä antoisana yhteistyön muotona.

Uudistetut perusopetuksen opetus-suunnitelman perusteet (2014) määrittelevät ryhmäkohtaisena tukimuotona annettavan erityisopettajan opetuksen toteutuvan samanaikais- ja yhteisopetuksena joko samassa luokkatilassa tai erityisopettajan siirtyessä työskentelemään pienemmän ryhmän kanssa toiseen tilaan. Keskeistä on opetuksen yhteinen suunnittelu ja arviointi sekä tuen kohdistuminen ryhmään yksittäisen oppilaan sijaan. Juuri tällainen työskentelytapa toteutui tässä kuvatussa kehittämistutkimuksessa edellä esiteltyjen joustavien ryhmittelyjen puitteissa.

Tutkimukseen osallistuneet opettajat pohtivat kehittämistyön aikana myös oppilaiden tuen tarpeen luonnetta tavalla, joka johdattaa huomioimaan nimenomaan ryhmässä annettavan tuen tärkeyden. He pohtivat esimerkiksi sitä, että (kolmitasoisessa tukimallissa) erityistä tukea saava oppilas ei oikeastaan tarvitse aina erityisopetusta vaan tukea ryhmään kiinnittymiseen tai aikaa hyvän vuorovaikutussuhteen syntymiselle oman luokanopettajan kanssa. Erityisopettajan resurssi voi mahdollistaa tällaisen tuen tarjoamisen. Tästä havainnosta seurasi sellaisten käytäntöjen muotoiluja, joissa erityisopettaja ei aina ole ”tukea tarvitseviksi” määriteltujen oppilaiden opettaja, vaan erilaisten ryhmäjakojen avulla antaa luokanopettajalle mahdollisuuden panostaa hyvään vuorovaikutukseen tiettyjen oppilaiden kanssa. Edelleen joustavat ryhmittelyt auttoivat opettajia havainnoimaan tuen tarpeiden ajassa ja paikassa vaihtelevaa

luonnetta. Tukea tarvitseviksi määriteltujen oppilaiden toiminta näyttäytyi erilaisena vertaisryhmän vaihtuessa tai eriytetyn opetuksen auttaessa motivoitumaan.

Erityisopettajan opetus oppilas-kohtaisena tukitoimena

Tutkituissa tiimeissä erityisopettajat antoivat myös kohdennettua pienryhmäopetusta luokkatason joustavien ryhmittelyjen rakenteessa tai sen rinnalla. Viidestä tutkimuksessa mukana olleella erityisopettajalla kolmella oli tuntiresurssia käytettävissään riittävästi siten, että joustavien ryhmittelyjen ja tiimiopetuksen lisäksi heillä oli myös erillistä pienryhmäopetusta tietyille oppilaille.

Kahdella muulla tutkimukseen osallistuneella erityisopettajalla joustaviin ryhmittelyihin ryhtymisen motiivina oli resurssien vähäisyys. Erityisopettajan niukat tunnit saatiin ryhmittelyillä jaettua koko luokkatason hyväksi, eikä lukujärjestykseen siten jäänyt kiinteitä tunteja pienryhmäopetukselle. Nämä erityisopettajat kohdensivat tukeaan tietyille oppilaille joko siten, että nämä tulivat oppimisvaiheisiin perustuvissa ryhmissä erityisopettajan opetukseen, tai jossakin jaksossa erityisopettajan ryhmässä toteutettiin interventio jonkin tietyn taidon oppimiseen. Erilaisia työmuotoja jaksottamalla voitiin yksittäiselle oppilaalle antaa lukuvuoden aikana erityisopettajan kohdennettua tukea monipuolisesti.

Jatkossa erityisopettajan opetus osittain pienryhmässä ja muun opetuksen yhteydessä on hallintopäätöksellä oppilaalle osoitettu tukitoimi. Siksi erityisesti niukkojen resurssien tilantees-

Kuvituskuva: Freepik.

sa tulee suunnitella tarkkaan, miten erityisopettajan opetus kunkin yksittäisen, tähän tukitoimeen oikeutetun oppilaan kohdalla toteutuu, jos erityisopettaja ei jatkossa voi antaa ryhmämuotoista tukea ja oppilaskohtaista tukea samanaikaisesti (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2025).

Erityisopettajien konsultaatiotyö

Suomalaiset erityisopettajat ovat jo pitkään kokeneet työnkuvansa osaksi konsultaation (Takala ym., 2009), jossa he tarjoavat yleisopetuksen opettajille erityispedagogisia näkökulmia ja kenties ratkaisuja oppilaiden oppimisessa ja koulunkäynnissä ilmeneviin haasteisiin. Konsultaatiotyössä on kuitenkin kohdattu ajankäyttöön ja organisaatorakenteisiin liittyviä haasteita, eikä erityisopettajan konsultoivaa roolia ei ole Suomessa tähänastisessa valtakunnallisessa ohjauksessa eksplikoitu (Sundqvist ym., 2014). Elokuussa 2025 voimaan astuvat perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet tuovat tähän muutoksen: ryhmäkohtaisten

tukimuotojen yhteydessä todetaan erityisopettajan antamaan opetukseen muun opetuksen yhteydessä voivan sisältyä myös kyseisen oppilasjoukon kanssa toimivalle henkilöstölle suunnattua erityisopettajan konsultaatiota (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, 2014, s. 67). Väitöstutkimukseni kolmannessa osatutkimuksessa seurattut erityisopettajat kuvasivat yhteisopettajuuden helpottaneen myös konsultaatiotyötä. Kun erityisopettaja työskenteli yhdessä luokanopettajien kanssa jakaen opetusvastuuta monipuolisesti, oppilaista tuli yhteisiä, samoin kuin heidän opetukseensa liittyvistä asioista. Erityisopettajan konsultaatio ei ollut ulkopuolelta tulevaa neuvomista vaan yhteistä ongelmanratkaisua, kuten onnistuneen konsultaation tuleekin olla. Väitöstutkimukseni mukainen ehdotus erityisopettajan tulevasta työnkuvasta ei perustukaan työtehtävien tarkempaan määrittelyyn vaan koulukohtaisen tuen kokonaisuuden kannalta mielekkäiden käytäntöjen muotoiluun.

Lähteet

Huhtanen, K. (2000). "Maattomat kuninkaats": Osa-aikainen erityisopetus oppivelvollisuuskoulun vuosiluokilla 1.-6. Tampereen yliopisto. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/67069>

Jyrkinen, R. (2024). Haasteesta harjoiteltavaksi taidoksi: Alakouluikäisten oppilaiden itsesäätelytaidot ja niiden tukeminen moniammatillisella yhteistyöllä. Itä-Suomen yliopisto. <https://erepo.uef.fi/server/api/core/bitstreams/2b76802d-0137-4doe-9657-c4485345c531/content>

Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2025) Oppimisen ja koulunkäynnin tuen uudistamisesta kysyttyä. <https://okm.fi/oppimisen-tuesta-kysyttya> (Viitattu 15.4.2025)

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. (2014). Opetushallitus. <https://eperusteet.opintopolku.fi/eperusteet-service/api/dokumentit/9536413>

Paloniemi, A. (2025). Yleisen ja erityisen rajalla: Osa-aikaisen erityisopetuksen käytäntöjen muotoutuminen alakoulussa. Itä-Suomen yliopisto. <https://erepo.uef.fi/items/0a960085-6e13-40ec-93cc-e12ed48db7f6>

Paloniemi, A., Björn, P. M., & Kärnä, E. (2023). Special education teachers' views on their agency in teacher collaboration. *European Journal of Special Needs Education*, 38(3), 349–362. <https://doi.org/10.1080/08856257.2022.2089509>

Paloniemi, A., Kärnä, E., Engeström, R., Jyrkinen, R. & Björn, P. M. (Arvioitavana). From coordination to transformation? Boundary practices towards inclusive special education.

Laki perusopetuslain muuttamisesta 30.12. 1090/2024. <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saaduskokoelma/2024/1090>

Sirkko, R., Kotilainen, N., & Takala, M. (2023). Erityisopettajan työ osa-aikaisessa erityisopetuksessa. *Kasvatus & Aika*, 17(3), 4–25. <https://doi.org/10.33350/ka.128889>

Ström, K. (1999). *Specialpedagogik i högstadiet. Ett specialläraresperspektiv på verksamhet, verksamhetsförutsättningar och utvecklingsmöjligheter*. Åbo Akademi University Press.

Takala, M., Pirttimaa, R., & Törmänen, M. (2009). Inclusive special education: The role of special education teachers in Finland. *British Journal of Special Education*, 36(3), 162–173. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8578.2009.00432.x>

Muut lähteet saatavissa kirjoittajalta.

Kirjoittaja

Annukka Paloniemi
KT
yliopisto-opettaja
Helsingin yliopisto

Kirjoittajan kuva: Heidin Glader